

ANNE-SOPHIE GHYSELEN & JACQUES VAN KEYMEULEN

Dialectcompetentie en functionaliteit van het dialect in Vlaanderen anno 2013

Abstract – This study focuses on the dialect vitality in Flanders anno 2013. On the basis of a survey conducted among 543 Flemish university students, it is studied to what degree Flemish students still consider themselves competent dialect speakers and, if they indicate that they are indeed competent in their dialect, in which situations they use it. By comparing the gathered data to survey data from Van Keymeulen (1993) and Willemyns (1979), perceptual evidence is provided for the idea that dialect loss processes are increasingly turning the Flemish diaglossic repertoire (Auer 2005), marked by dialect, intermediate varieties and standard language, into a repertoire marked by a dyadic division of labour, i.e. with standard language as means of formal communication and intermediate varieties as the sole means of informal communication.

1 Inleiding¹

Recente variatilinguïstische publicaties, zoals die van Grondelaers & Van Hout (2011) en Absilis, Jaspers & Van Hoof (2012), tonen aan dat er in Vlaanderen op talig gebied momenteel heel wat aan het veranderen is. Zo lijken de meeste taalkundigen het er bijvoorbeeld over eens te zijn dat de huidige diaglossische taalsituatie, i.e. de situatie waarbij tussen standaardtaal en dialect een continuüm aan tussenvormen te vinden is (cf. Auer 2005, 2011), plaats zal moeten maken voor een situatie zonder dialectpool (cf. Taeldeman 2008). Daarbij bestaat echter discussie over hoe het nieuwe taalrepertorium er precies uit zal zien. Sommigen beweren dat tussentaal zich bij wijze van autonome, informele standaardisering zal ontwikkelen tot een nieuwe standaard voor alle Vlamingen (cf. Grondelaers & Van Hout 2011), terwijl anderen menen dat de huidige standaardtaal zal blijven standhouden naast een al dan niet gestabiliseerde tussentaal (cf. Taeldeman 2008). De geschetste ontwikkelingen zorgen voor soms hevig oplaaierende discussies in de media (zie bijvoorbeeld *De Morgen* 29/08/2012 en *De Standaard* 21/11/2012 voor de recente discussie over het taalgebruik in het onderwijs), en krijgen ook de nodige aandacht in de taalkundige literatuur (zie bijvoorbeeld Jaspers & Brisard 2006, Vandekerckhove 2007, Taeldeman 2008, De Caluwe 2009, Absilis, Jaspers & Van Hoof 2012). Opmerkelijk bij dergelijke studies naar de functionaliteit van tussentaal is dat de aandacht vooral uitgaat naar het spanningsveld tussen tussentaal en standaardtaal; het spanningsveld dialect/tussentaal blijft veeleer op de achtergrond (zie bv. Absilis, Jaspers & Van Hoof 2012). Dat is enerzijds begrijpelijk, aangezien voor dialectverlies relatief eenvoudige verklarende factoren aan te dragen zijn, zoals toenemende sociale en geografische mobiliteit (cf. Hoppen-

¹ Wij danken twee anonieme reviewers en de TNTL-redactie voor hun nuttige commentaren bij eerdere versies van dit artikel.

brouwers 1990, Taeldeman 2009), toegenomen scholing en introductie van massamedia. Anderzijds blijft het toch essentieel om de positie van het dialect in Vlaanderen goed in kaart te brengen. Pas zo kunnen we immers een gegronnd inzicht krijgen in het geheel aan talige veranderingen die nu aan de gang zijn.

Wanneer we dialectverlies bestuderen, is het belangrijk een onderscheid te maken tussen functioneel en structureel dialectverlies. Met functioneel dialectverlies wordt bedoeld dat steeds minder mensen in steeds minder situaties dialect spreken, terwijl structureel dialectverlies inhoudt dat typisch lokale dialectkenmerken vervangen worden door algemener verspreide of standaardtalige kenmerken (cf. Vandekerckhove 2009). Die definities lijken op het eerste gezicht vrij duidelijk, maar het onderscheid tussen functioneel en structureel dialectverlies is niet altijd even makkelijk te maken. Wanneer kunnen we immers stellen dat een verandering binnen het dialect gebeurt en dus puur structureel is, dan wel dat het dialect verlaten wordt voor een andere vorm van taalgebruik en de verandering dus functioneel is? Als dialect doorspekt wordt met standaardtalige of wijder verbreide taalkenmerken, krijg je sowieso met intermediair taalgebruik te maken, maar of dat taalgebruik dan een veranderde vorm van dialect is of een vorm van tussentaal, is moeilijk te bepalen. Dezelfde problematiek geldt ook voor het onderscheid tussen standaardtaal en tussentaal: hoe kan bepaald worden of de standaardtaalnorm verruimd wordt met niet-standaardtalige elementen dan wel of de standaardtaal verlaten wordt voor een andere niet-standaardtalige variëteit? Die kwesties hangen nauw samen met het moeilijke debat over of en hoe taalvariëteiten afgebakend kunnen worden (cf. Auer 1986, Lenz 2004, Jaspers 2008, Ghyselen 2011). Volgens ons is het in dat debat belangrijk niet enkel op taalinterne criteria te focussen, maar ook op de perceptie van de taalgebruiker (cf. Auer 1986). Toegepast op het onderscheid tussen functioneel en structureel dialectverlies betekent dat dat als een spreker de intentie heeft om dialect te spreken en zijn taalgebruik duidelijk als dialect ervaart, dat taalgebruik ook als dialect bestempeld dient te worden, of er nu structuurverlies in het geding is of niet. We spreken dan van functioneel dialectverlies wanneer steeds minder mensen naar eigen aanvoelen in steeds minder situaties dialect spreken; structureel dialectverlies is er daarentegen als typische dialectkenmerken verloren gaan in het taalgebruik van diegenen die menen nog dialect te spreken. In deze studie focussen we op het functionele dialectverlies in Vlaanderen: we gaan na in welke mate jongeren nog menen dialect te kunnen spreken (dialectcompetentie) en bij diegenen die het dialect naar eigen aanvoelen nog beheersen, bestuderen we in welke situaties ze hun dialect nog zouden spreken (dialectfunctionaliteit). Een gebrek aan dialectcompetentie wordt daarbij als een duidelijke indicator van functioneel dialectverlies beschouwd: wie het dialect naar eigen zeggen niet meer beheerst, spreekt het logischerwijs ook niet meer. Door vervolgens na te gaan in welke situaties dialectcompetente sprekers hun dialect nog spreken, kunnen we het functionele dialectverlies gedetailleerder in kaart brengen.

Als we een beeld willen schetsen van de omvang van het functionele dialectverlies in Vlaanderen of de regionale verschillen daarin, zijn we aangewezen op bronnen van maar liefst twintig jaar oud. Tot op vandaag gelden immers o.a. Van Keymeulen (1993) en Willemyns (1979) als referenties om de globale omvang van het dialectverlies in Vlaanderen te beschrijven (zie bv. De Caluwe & Van Renterghem

2011, Vandekerckhove 2004). Terwijl in 1979 het overgrote deel van Willemyns' studenten ($n=723$) aangaf hun lokale dialect nog te beheersen (98% van de West-Vlamingen, 86% van de Oost-Vlamingen, 91% van de Antwerpenaars, 72% van de Vlaams-Brabanders en 84% van de Limburgers), merkte Van Keymeulen bij een bevraging van 517 studenten op dat die percentages veertien jaar later serieus gedaald waren. Limburg en Oost-Vlaanderen bleken in 1993 op kop te staan bij het dialectverlies; West-Vlaanderen was opmerkelijke standhouder (88% van de West-Vlamingen gaf aan het lokale dialect nog goed te beheersen, 50% van de Oost-Vlamingen, 62% van de Antwerpenaars, 48% van de Vlaams-Brabanders en 40% van de Limburgers).

Er is uiteraard ook recenter onderzoek beschikbaar dat ons inzicht kan bieden in de functionaliteit van het dialect vandaag (zie bijvoorbeeld Vandekerckhove 2000 over het dialectverlies in het West-Vlaamse Deerlijk, Willemyns 2008 over dialectverlies in de Westhoek, of Willemyns, Vandenbussche & Drees 2010 over het dialectgebruik in Bree), maar grootscheeps geografisch onderzoek ontbreekt. Uit het geografisch beperktere onderzoek weten we wel dat het aantal dialectsprekers en het aantal situaties waarin dialect gesproken wordt nog steeds afneemt. Uit Willemyns (2008: 68) blijkt bijvoorbeeld dat het dialectgebruik in de Westhoek, i.e. het zuidwestelijke deel van de provincie West-Vlaanderen, in toenemende mate sociaal gedetermineerd wordt: hoe hoger de sociale klasse, hoe minder dialect gesproken wordt, in zowel formele als informele situaties. Willemyns, Vandenbussche & Drees (2010) tonen dan weer aan dat in de noordoostelijke hoek van Limburg het functionele dialectverlies zich in een razend tempo voortzet. Zij stellen immers vast dat maar zo'n 18% van de 120 ondervraagde Limburgse jongeren meent het dialect nog te kennen en dat diegenen die hun dialect nog zouden beheersen het in heel weinig situaties effectief ook zouden spreken (Willemyns, Vandenbussche & Drees 2010: 808). De vraag is natuurlijk hoe het in de rest van Vlaanderen met het dialectverlies gesteld is en of dat verlies zich in hetzelfde of een sneller of trager tempo voortzet dan 20 jaar geleden. De eerste onderzoeksvraag van deze studie luidt dan ook als volgt:

1 In welke mate vinden Vlamingen van zichzelf dat ze hun lokale dialect nog beheersen? Zet het dialectverliesproces dat merkbaar was in de onderzoeken van Willemyns (1979) en Van Keymeulen (1993) zich in hetzelfde tempo voort?

Een logische tweede vraag die uit de vorige voortvloeit, is er een naar de functionaliteit van het dialect:

2 In welke situaties menen Vlamingen nog dialect te spreken? Is dialect nog steeds hoofdzakelijk de thuistaal van Vlamingen of is er een verandering in functionaliteit merkbaar?

Immers, als Vlamingen nog dialect kunnen spreken, in welke situaties doen ze dat dan? Uit Willemyns' 1979-enquête bleek dat Vlamingen die oordeelden het dialect nog machtig te zijn, dat vooral in familiekring spraken. Uit onderzoek naar secundaire dialectverwerving, zoals dat van Vousten (1995) en Rys (2007), blijkt echter dat verschillende jongeren die thuis niet meer in het lokale dialect opgevoed worden, dat later toch – in genivelleerde vorm weliswaar – van hun leeftijdsgenoten leren. Waarschijnlijk heeft het proces van dialectverlies in de voorbije decennia dus een shift meegebracht in de functionaliteit van het dialect, waarbij dialect niet meer voornamelijk de thuistaal is, maar een omgangstaal met leeftijdsgenoten.

Tot slot gaan we ook na, als er sprake is van functioneel dialectverlies, welke taalvariëteiten dan wel gesproken worden:

3 Als een taalgebruiker geen dialect meer spreekt, welk taalgebruik hanteert hij dan wel in de respectievelijke situaties: tussentaal of standaardtaal?

Op de hierboven beschreven onderzoeksvragen trachten we een antwoord te vinden aan de hand van een enquête die peilt naar de perceptie ter zake bij Vlaamse studenten. Daarbij vertrekken we vanuit dezelfde vraagstelling als Van Keymeulen (1993), aangezien dat vergelijking mogelijk maakt.

2 Onderzoeksopzet

In 2012 werden aan de universiteiten van Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven 592 studenten Nederlands (Taal- en Letterkunde) geënquêteerd.² Net zoals bij de enquêtes van Willemyns (1979) en Van Keymeulen (1993) gaat het dus om een groep studenten met een taalkundige achtergrond. Enquêtes van studenten die niet in Vlaanderen opgegroeid zijn of die aangaven thuis een andere taal dan het Nederlands te spreken, werden niet verwerkt. Bovendien werden ook de enquêtes van studenten die vóór 1983 geboren werden, weggelaten, omdat we de informantengroep qua leeftijd zo homogeen mogelijk wilden houden. Zo hielden we 543 enquêtes over, ingevuld door informanten met een gemiddelde leeftijd van 20 jaar,³ waarvan er 13% in West-Vlaanderen opgegroeid zijn, 27% in Oost-Vlaanderen, 31% in Antwerpen, 18% in Vlaams-Brabant en 12% in Limburg (zie tabel 1).⁴ Qua geslacht blijkt de verdeling vrij ongelijk te zijn: maar 24% van de deelnemende studenten zijn mannen.⁵

TABEL 1 Overzicht respondenten

	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Totaal</i>
West-Vlaanderen	19	50	69 (12.7%)
Oost-Vlaanderen	47	98	145 (26.7%)
Antwerpen	28	141	169 (31.1%)
Vlaams-Brabant	19	78	97 (17.9%)
Limburg	15	48	63 (11.6%)
Totaal	128 (24%)	415 (76%)	543 (100%)

2 We danken Reinhild Vandekerckhove, Wim Vandenbussche en Freek Van de Velde voor het verspreiden van de vragenlijsten.

3 Standaarddeviatie = 1.8.

4 Net als bij de vorige enquêtes werden de respondenten ingedeeld volgens provincie en niet volgens dialectgebied – om vergelijkingen mogelijk te maken. Over een specifieke indeling volgens dialectgebieden is overigens discussie mogelijk, mede doordat overgangsgebieden een strikte categorisering bemoeilijken.

5 In de richting Taal- en Letterkunde zijn vrouwen nu eenmaal beter vertegenwoordigd dan mannen.

In een eerste onderdeel van de enquête werden persoonlijke gegevens, zoals geslacht, leeftijd, regionale herkomst en herkomst van de ouders opgevraagd. In een tweede deel werd naar het gerapporteerde taalgebruik van de student gepeild. Daarbij peilde de eerste vraag, namelijk ‘Kan je het plaatselijke dialect goed spreken?’, naar de actieve dialectcompetentie van de bevraagde jongeren. Wie op die vraag affirmatief antwoordde, werd gevraagd om welk dialect het ging; wie aangaf het dialect niet te kunnen spreken, werd gevraagd of hij/zij het dialect nog kon begrijpen (passieve dialectcompetentie). Ten slotte vroegen we ook welke taalvariëteit de studenten voornamelijk spraken in specifieke situaties, namelijk:

in het huisgezin;
 met vrienden van de eigen streek;
 met een vreemde uit een andere streek die je de weg vraagt;
 als je voor een publiek spreekt;
 met een hogergeplaatste die je niet goed kent;
 met een onbekende aan de telefoon;
 met een leraar op school in de klas;
 met een leraar van je school buiten de klas;
 met medestudenten uit de eigen streek en
 met medestudenten uit een andere streek.

Die situaties werden gekozen uit de vele mogelijke situaties om de simpele reden dat ze ook opgevraagd werden door Willemyns (1979), en er zodoende vergelijkingsmateriaal beschikbaar was. Bij elke situatie werden drie keuzemogelijkheden aangeboden: ‘dialect’, ‘standaardtaal’ en ‘iets tussen dialect en standaardtaal in’. Op die manier hoopten we een inzicht te krijgen in de perceptie omtrent de functionaliteit van het dialect in Vlaanderen. In een derde deel van de enquête werd ook de kennis van een aantal dialectwoorden opgevraagd, maar aangezien de resultaten daarvan niet besproken worden in dit artikel, zullen we hier ook niet over de opzet van dat enquêteonderdeel uitweiden.

Bij de opzet van de enquête moeten enkele belangrijke kanttekeningen gemaakt worden. Zo moeten we eerst en vooral in het achterhoofd houden dat de enquête vooral gerapporteerd taalgebruik peilt, wat niet noodzakelijk samenvalt met het reële taalgebruik. Factoren als sociale normen, eigen waarden en attitudes, talige kennis, sociale achtergrond (opleiding, klasse, ...) en de wereldvisie van een taalgebruiker beïnvloeden immers alle het gerapporteerde gedrag. Dat is echter niet problematisch. Zoals Goeman & Jongenburger (2009: 32) ook benadrukken, is gerapporteerd gedrag even interessant als geobserveerd gedrag, omdat het ons een beeld biedt van de normen, waarden en percepties van de taalgebruiker, en dat zijn juist de factoren die het taalgedrag in belangrijke mate sturen.

Ten tweede moeten we ook even stilstaan bij de keuzeopties die aangeboden worden in de enquête. Wanneer gevraagd wordt naar de taalvariëteit die studenten in een specifieke situatie spreken, dan worden telkens drie opties gepresenteerd: standaardtaal, ‘iets tussen dialect en standaardtaal in’, en dialect. Dat onderscheid is echter voor discussie vatbaar. Het gaat immers om een in hoofdzaak academisch onderscheid, waarvan we niet zeker weten of dat ook in de perceptie van de doorsnee taalgebruiker bestaat en of de invulling van die begrippen ook bij elke

taalgebruiker dezelfde is (cf. Goeman en Jongeburger 2009, Belemans 2002, Lybaert 2011). Uit onderzoek van Lybaert (2011) bij 80 Vlamingen blijkt echter dat de meeste taalgebruikers zich bewust zijn van het bestaan van intermediair taalgebruik en dus niet zomaar uitgaan van een bipolair model dialect-standaardtaal. De term tussentaal bleek in haar onderzoek bekend te zijn bij 25 van de 80 bevroegde informanten; de andere informanten omschreven het concept in hun eigen woorden of hadden er een andere term voor. De driedeling die bij dit onderzoek gehanteerd wordt, namelijk die in dialect, tussentaal en standaardtaal, lijkt dus ook in zekere mate in de perceptie van vele taalgebruikers te bestaan. Dat betekent natuurlijk niet dat iedereen die concepten noodzakelijkerwijs op precies dezelfde manier invult. Mannen houden er misschien andere percepties op na dan vrouwen of mogelijk geven jongeren een andere invulling aan de begrippen ‘dialect’ of ‘tussentaal’ dan oudere generaties. In dat opzicht is het mogelijk dat het begrip ‘iets tussen dialect en standaardtaal in’ in de periode tussen de enquêtes veranderd is, wat uiteraard consequenties heeft voor de interpretatie van onze resultaten. Uit het onderzoek van Lybaert (2011) bleek echter wel dat bijna alle informanten een gelijkaardig beeld hebben van wat prototypisch dialect is en wat prototypische standaardtaal is. Uit onderzoek van Smakman & Van Bezooijen (2002) in Nederland bleek eveneens dat de doorsnee taalgebruiker een duidelijk beeld heeft van wat standaardtaal is en dat dat beeld ook vrij gemeenschappelijk is in alle bevolkingsgroepen. In dat opzicht lijkt het gelegitimeerd de resultaten van Willemyns (1979) en Van Keymeulen (1993) met onze data te vergelijken.

3 Resultaten

3.1 Algemeen

Bij Van Keymeulens onderzoek in 1993 meende 59% van de ondervraagde studenten nog goed dialect te spreken (actieve dialectcompetentie). Daarbij bleken er duidelijke regionale verschillen te bestaan. Zo observeerde Van Keymeulen dat Limburg op kop liep bij het functionele dialectverlies, waar nog maar zo’n 40% van de informanten aangaf hun lokale dialect nog te spreken. Limburg werd gevolgd door Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen, met respectievelijk 48% en 50% van de studenten. In Antwerpen gaf nog 62% van de informanten aan dialect te spreken; in West-Vlaanderen ten slotte achtte 88% van de bevroegde jongeren zichzelf dialectcompetent.

Twintig jaar later blijkt er heel wat veranderd te zijn (zie tabel 2). Ongeveer 29% van de studenten geeft aan het lokale dialect nog actief te beheersen, wat een daling inhoudt van maar liefst 30%. In 2013 geeft zelfs 10% van de jongeren aan het dialect niet meer te begrijpen (passieve dialectcompetentie). In alle regio’s, behalve in Limburg, ligt het percentage studenten dat in 2013 meent nog dialect te spreken significant lager dan in 1993 (Chi-kwadraat, $p < 0.001$ voor West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant, $p = 0.129$ voor Limburg). Daarbij hebben Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen Limburg ingehaald wat dialectverlies betreft, met respectievelijk 14% en 17% van de studenten die het dialect nog menen te beheersen. In Limburg beweert 24% van de jongeren het dialect nog

te kunnen spreken. Opnieuw blijken Antwerpse en West-Vlaamse studenten de grootste dialectcompetentie te rapporteren met respectievelijk 39% en 54% van de jongeren die nog competente dialectsprekers zouden zijn.

TABEL 2 Gerapporteerde actieve dialectcompetentie in Willemyns (1979), Van Keymeulen (1993) en Ghyselen en Van Keymeulen (2014)

<i>'Ik kan het plaatselijke dialect goed spreken'</i>			
	<i>Willemyns (1979)</i>	<i>Van Keymeulen (1993)</i>	<i>Onze resultaten (2013)</i>
West-Vlaanderen	98%	88,2%	53,6%
Oost-Vlaanderen	86,43%	49,6%	16,6%
Antwerpen	91,28%	62,1%	39,1%
Vlaams-Brabant	71,78%	48,3%	14,4%
Limburg	83,93%	40%	23,8%
Totaal % dialectsprekers		59%	28,6%
Totaal aantal respondenten	723 informanten	517 informanten	543 informanten

Opvallend bij de resultaten zijn de regionale verschillen in het tempo van het dialectverlies. In West-Vlaanderen lijkt het dialectverlies zich sneller dan ooit tevoren door te zetten (drie keer sneller in de periode 1993-2013 dan in de periode 1979-1993). Ook in Vlaams-Brabant zien we een versnelling van het dialectverlies, zij het minder dramatisch dan in West-Vlaanderen. In Oost-Vlaanderen en Antwerpen zet het verlies zich met een relatief constant tempo voort, terwijl we in Limburg van een vertraging kunnen spreken, maar daar was het verlies in 1993 al het verst gevorderd. Zoals hierboven al vermeld werd, vinden we in Limburg zelfs geen statistisch significant verschil tussen de resultaten van 2013 en die van 1993, wat natuurlijk ook deels verklaard moet worden door het gegeven dat er in 1993 weinig Limburgers geënquêteerd werden (25 in totaal).

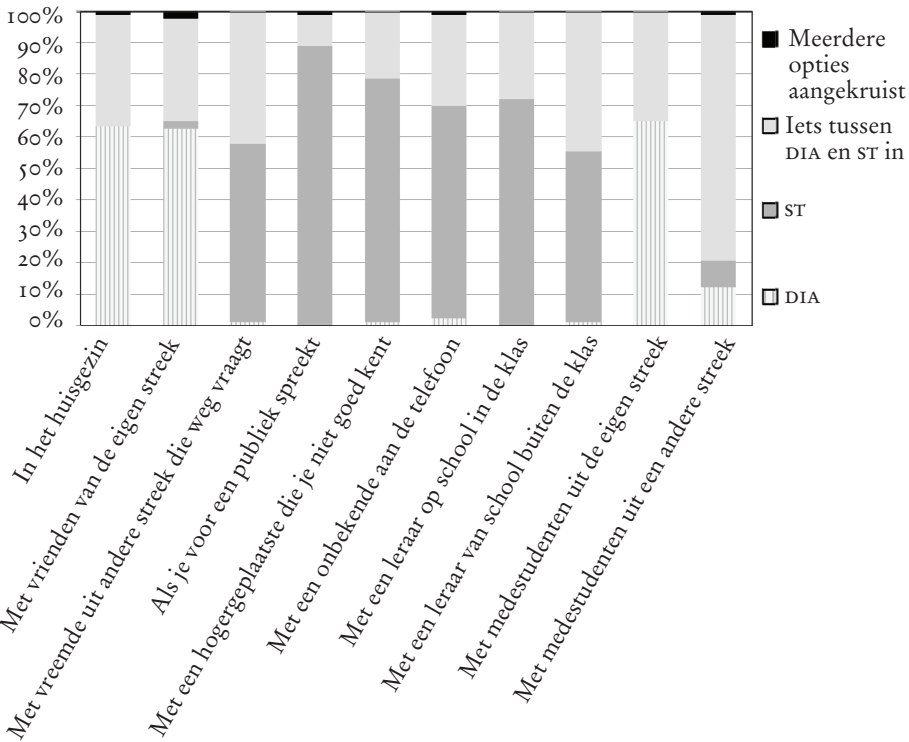
Niet enkel qua regio, maar ook qua geslacht kan een correlatie met de gerapporteerde dialectcompetentie geobserveerd worden. Terwijl 25% van de vrouwen aangeeft dialect te kunnen spreken, is dat bij de mannen zo'n 41%. Een logistisch model met actieve dialectkennis als afhankelijke variabele en geslacht en provincie als covariaten ($X^2=18.7$, $df=2$, $p<0.001$, Nagelkerke $R^2=0.048^6$) geeft een significant effect voor zowel geslacht ($\text{man}=0$, $\text{exp}(B)=0.506$, $p=0.001$) als voor provincie (West-Vlaanderen= 0 , $\text{exp}(B)=0.801$, $p=0.007$). Concreet betekent dat dat volgens ons logistische model een man uit een bepaalde provincie dubbel zo veel kans heeft om dialect te kunnen spreken als een vrouw uit dezelfde provincie. Die observatie stemt overeen met de observaties van Goeman & Jongenburger (2009) in Nederland en lijkt de these te ondersteunen dat Vlaamse mannen vaker dialect spreken dan vrouwen (cf. Taeldeman 1996). Toch is bij die stelling de nodige

6 Deze lage R^2 -waarde geeft aan dat een model met enkel geslacht en provincie als covariaten weinig krachtig is om dialectcompetentie te voorspellen.

voorzichtigheid geboden. Immers, het is eveneens mogelijk dat vrouwen andere dialectattitudes hebben dan mannen en bijgevolg om redenen van sociale wenselijkheid hun eigen dialectgebruik onderrapportereren. Ook mogen we de mogelijkheid niet uitsluiten dat vrouwen een andere invulling geven aan het begrip ‘dialect’ dan mannen, wat o.a. door Belemans (2002) gesuggereerd wordt. Belemans (2002) stelde bij zijn onderzoek naar het dialectgebruik in Limburg namelijk vast dat meer vrouwen dan mannen akkoord gaan met de stelling dat dialect vooral de omgangstaal van de oudere Limburgers is. Daaruit leidt hij met de nodige voorzichtigheid af dat vrouwen een andere invulling geven aan het begrip ‘dialect’ dan mannen: terwijl vrouwen dialect vooral zouden zien als de taal van de oudere Limburgers, zouden mannen sneller vinden dat ook de Limburgse omgangstaal van jongeren het label dialect verdient. Verder onderzoek is nodig om hierover uitsluitsel te kunnen bieden.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat maar een minderheid van de studenten het dialect nog meent te beheersen (behalve dan in West-Vlaanderen met 53.6%). We stellen ook vast dat van de 156 studenten die menen over een actieve dialectcompetentie te beschikken, bijna de helft (46%, 73 studenten) het in geen enkele van de bevroegde situaties zou spreken. Die groep heeft blijkbaar ooit dialect geleerd, maar spreekt het nooit (meer). Er blijkt met andere woorden een duidelijk onderscheid te zijn tussen gerapporteerde dialectcompetentie en gerapporteerd dialectgebruik: 28.6% van alle ondervraagde studenten zou het dialect nog beheersen, maar slechts 15% (hierna de ‘dialectsprekers’ genoemd) spreekt het naar eigen zeggen in een van de bevroegde situaties. Die resultaten wijzen erop dat er in de overgang van diaglossie naar dialectverlies steeds een groep sprekers naar voren komt die het dialect niet als moedertaal heeft meegekregen en het dus ook niet spreekt, maar het wel *kan* spreken als daar om gevraagd wordt. Die groep niet-dialectsprekers komt immers nog vaak in contact met dialectsprekers en heeft zodoende het dialect toch verworven via secundaire dialectverwerving (cf. Rys 2007). Wellicht zullen de kinderen van die dialectcompetente, maar niet-dialectspreekende jongeren het dialect niet meer beheersen.

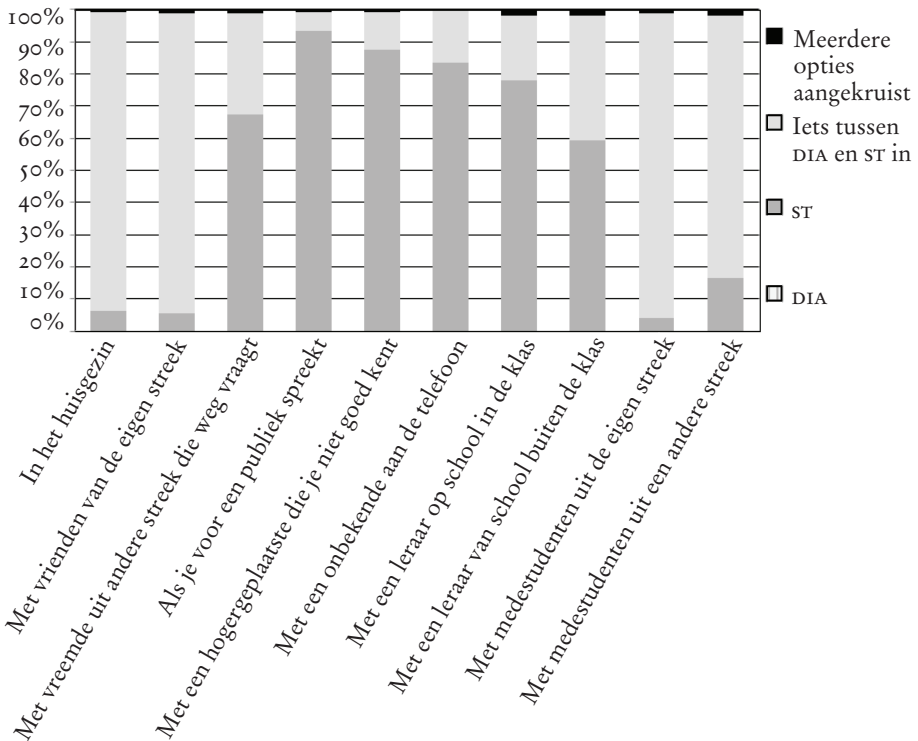
In welke situaties spreken de door ons bevroegde dialectsprekers dan naar eigen zeggen vooral dialect? Geen enkele informant geeft aan in alle situaties dialect te spreken. In grafiek 1 is te zien hoe de ondervraagde dialectsprekers het dialect vooral zouden spreken in het huisgezin (63% van de dialectsprekers), met vrienden uit de eigen streek (63% van de dialectsprekers) en met medestudenten uit de eigen streek (65% van de dialectsprekers). Een shift in de functionaliteit van het dialect, meer specifiek van thuistaal naar informele omgangstaal met leeftijdsgenoten (cf. inleiding), lijkt dus niet echt uit deze algemene resultaten naar voren te komen. In meer formele situaties, wanneer men bijvoorbeeld met vreemden, leraren of hogergeplaatsten spreekt, wordt praktisch nooit dialect gesproken; standaardtaal lijkt in dergelijke situaties de voornaamste norm. In supraregionale informele contacten (bv. in gesprekken met medestudenten uit een andere streek) geeft het merendeel van de studenten aan tussentaal te spreken.

Grafiek 1 Gerapporteerde functionaliteit van het dialect bij dialectsprekers

Van de 452 studenten die aangeven in geen van de bevraagde situaties dialect te spreken, zijn er 12 (2.6%) die in alle bevraagde situaties standaardtaal zouden spreken en 11 (2.4%) die in alle situaties tussentaal zouden spreken. De overige 95% varieert tussen standaardtaal en tussentaal, naargelang van de situatie. In grafiek 2 is te zien dat ook de niet-dialectsprekers aangeven in formele situaties de standaardtaal te verkiezen; in informelere situaties (in het huisgezin en met vrienden en medestudenten) wordt voornamelijk voor tussentaal geopteerd.

Wanneer we de boven besproken resultaten vergelijken met de resultaten van Goeman & Jongenburger (2009), die de functionaliteit van het dialect in Nederland onderzochten, vallen enkele duidelijke verschillen op. Terwijl in Vlaanderen slechts 15% van de bevraagde studenten aangeeft dialect te spreken in één of meer van de bevraagde situaties, geeft bij Goeman en Jongenburger (2009) 51% van de 4794 informanten aan soms nog dialect te spreken. 51% van alle bevraagde Nederlandse informanten zou nog dialect spreken met zijn kinderen, 54% met vrienden en burens, 67% met zijn moeder, 64% met zijn vader, 62% met zijn partner, 40% met collega's die ook dialect spreken, 24% met de dokter en 22% met de tandarts. Die cijfers lijken op het eerste gezicht te impliceren dat het dialect in Nederland veel sterker staat dan in Vlaanderen, maar enkele grote verschillen in onderzoeksopzet bemoeilijken de vergelijking. Eerst en vooral was de Vlaamse onderzoekspopulatie veel jonger dan de Nederlandse: terwijl Goeman & Jongenburger (2009)

Grafiek 2 Gerapporteerde taalkeuze niet-dialectsprekers

met acht leeftijdscategorieën werkten, zijn alle Vlaamse informanten tussen 18 en 29 jaar oud. Bovendien werden de informanten van Goeman & Jongenburger veertien jaar eerder geënquêteerd (1998) dan de Vlaamse informanten (2012), wat een vergelijking eveneens bemoeilijkt. Ten slotte was ook de vraagstelling verschillend. Goeman & Jongenburger (2009) vertrokken namelijk vanuit de algemene vraag of de informant *soms* dialect sprak; bij het hier gerapporteerde onderzoek werd gevraagd welk taalgebruik de informant *meestal* sprak in de tien specifieke situaties. Op basis van het nu beschikbare onderzoek is het bijgevolg moeilijk de dialectsituatie in Vlaanderen en Nederland met elkaar te vergelijken.

Bovenstaande resultaten tonen alvast duidelijk aan dat het dialect in Vlaanderen geen rooskleurige toekomst beschoren is: weinig jongeren geven aan het dialect nog te kunnen spreken en van diegenen die het nog menen te kunnen, zou slechts de helft ook effectief nog dialect spreken in de bevraagde situaties. De resultaten verdienen echter de nodige nuancering. Zo is het belangrijk in het achterhoofd te houden dat de onderzochte populatie bestaat uit hoogopgeleide jongeren, met een meerderheid van vrouwen. Die staan in de literatuur algemeen bekend als de voortrekkers van taalverandering en als diegenen die het dialect snel laten vallen (cf. Cheshire 2002, Taeldeman 1996, Goeman & Jongenburger 2009); bij andere bevolkingsgroepen staat het dialect wellicht nog sterker.

3.2 *West-Vlaanderen*

In West-Vlaanderen lijkt het dialect het beste stand te houden: in tegenstelling tot in de rest van Vlaanderen beweert in West-Vlaanderen nog een kleine meerderheid (53,6%) van de ondervraagde studenten het dialect te beheersen. Slechts 5% van de West-Vlamingen geeft aan het dialect niet te begrijpen. Daarbij blijkt de gerapporteerde dialectcompetentie te correleren met geslacht (Chi-kwadraat, $p=0.058$): 73,3% van de ondervraagde West-Vlaamse mannen geeft aan het dialect nog te beheersen; bij de vrouwen is dat maar 46%.

De resultaten in West-Vlaanderen zijn enerzijds hoopgevend voor het dialect, maar anderzijds wijzen ze ook op een snel dialectverlies, aangezien het percentage jongeren dat aangeeft het dialect te beheersen in 20 jaar tijd met 34,6% gezakt is. Bovendien moet opgemerkt worden dat van de 37 West-Vlamingen die menen het dialect te beheersen, 78% aangeeft het inderdaad ook te spreken in ten minste één van de bevraagde situaties, wat neerkomt op 40% van de totale West-Vlaamse populatie. Wanneer we dus focussen op dialectgebruik, in plaats van op dialectcompetentie, is het beeld (nog) minder rooskleurig.

Als we kijken naar de functionaliteit van het dialect bij de dialectsprekers (zie grafiek 1 in de bijlage), dan zien we dat de cijfers grotendeels overeenstemmen met die van de algemene analyses: dialect blijkt vooral de thuistaal te zijn (71% van de dialectsprekers), en ook de informele omgangstaal die gesproken worden met vrienden (75% van de dialectsprekers) en medestudenten (68%) uit de eigen streek. In grafiek 2 in de bijlage is duidelijk te zien hoe de niet-dialectsprekers vooral voor tussentaal opteren: bijna in alle situaties waarin dialectsprekers aangeven dialect te spreken, geven niet-dialectsprekers aan tussentaal te spreken. Opvallend is wel dat de West-Vlaamse dialectsprekers minder standaardtaal zouden spreken met vreemden dan de niet-dialectsprekers. Hier zijn twee mogelijke verklaringen voor: ofwel achten de dialectsprekers zichzelf minder competente standaardtaalsprekers, ofwel vinden ze het in dergelijke situaties niet nodig standaardtaal te spreken.

Bij bovenstaande resultaten dringt zich de belangrijke vraag op in welke mate de gerapporteerde dialectkennis en het gerapporteerde dialectgebruik van de bevraagde West-Vlamingen beïnvloed is door het traditionele beeld van West-Vlaanderen als een uitermate dialectvast gebied (cf. Vandekerckhove 2009). Immers, het West-Vlaamse dialect lijkt als een belangrijk element beschouwd te worden van 'de West-Vlaamse identiteit' (cf. sketches op tv), waardoor het goed mogelijk is dat West-Vlaamse jongeren hun eigen taalgebruik sneller als dialect ervaren dan jongeren uit andere provincies. In de inleiding vermeldden we echter al dat de perceptie van de taalgebruiker een belangrijke rol moet krijgen wanneer we het over functioneel dialectverlies hebben: als de bevraagde West-Vlaamse jongeren hun eigen taalgebruik dus als dialect ervaren, dan is dat o.i. een belangrijk argument om dat taalgebruik ook als dialect te bestempelen. Bovendien blijkt uit productieonderzoek⁷ in West-Vlaanderen (Ieper), Oost-Vlaanderen (Gent) en Antwerpen (Antwerpen) van de eerste auteur van dit artikel dat het taalgebruik van Ieperse jongeren in gesprekken met vrienden uit de eigen regio structureel ge-

⁷ Het gaat om voorlopige resultaten die nog gepubliceerd dienen te worden (cf. Ghyselen 2011, Ghyselen 2012).

zien inderdaad meer dialectkenmerken bevat dan het taalgebruik van Gentse en Antwerpse jongeren. In dat opzicht lijkt het ons niet uit de lucht gegrepen om op basis van onze data te stellen dat er in West-Vlaanderen meer dialect gesproken wordt dan elders, maar dat het er ook heel snel achteruit gaat.

Willemyns (2008: 69) benadrukt dat er binnen West-Vlaanderen ‘duidelijke tempo- en intensiteitsverschillen [zijn] inzake dialectverlies’. Het leek ons dan ook interessant om na te gaan of we binnen onze West-Vlaamse respondentenpopulatie regionale verschillen konden observeren. Daartoe deelden we de respondenten in vier groepen, voortbouwend op de dialectindeling van Devos & Vandekerckhove (2005: 28-36): een groep Noord-West-Vlamingen (met o.a. Brugge en Oostende), een groep westelijke West-Vlamingen (met o.a. Veurne, Diksmuide, Poperinge en Ieper), een groep ‘continentale’ West-Vlamingen (met o.a. Torhout, Roeselare, Kortrijk en Menen) en een groep respondenten die in het overgangsgebied tussen het West-Vlaamse en Oost-Vlaamse dialectgebied wonen. Wanneer we vervolgens de gerapporteerde dialectcompetentie binnen die gebieden bestuderen, dan zien we dat er in westelijk West-Vlaanderen meer dialectcompetentie gerapporteerd wordt dan elders in West-Vlaanderen (Fisher’s Exact Test⁸, $p=0.054$)⁹. De westelijke periferie blijkt dus dialectvaster te zijn, althans wanneer we het gerapporteerde gedrag bestuderen. Een dieptestudie, met meer informanten per regio, is echter nodig om een volledig beeld te kunnen schetsen van de regionale verschillen binnen West-Vlaanderen. De resultaten geven wel aan dat we West-Vlaanderen niet meer als één groot dialectbastion mogen beschouwen wanneer we het over de functionaliteit van het dialect hebben, wat vroeger wel het geval was (cf. Vandekerckhove 2000: 283-284, Willemyns 2000).

3.3 Oost-Vlaanderen

In Oost-Vlaanderen ziet het dialectplaatje er helemaal anders uit: daar geeft maar 16.6% van de informanten aan het lokale dialect te beheersen; 11% van de informanten zou het dialect van hun gemeente zelfs niet begrijpen. Opnieuw kan een correlatie tussen gerapporteerde dialectkennis en geslacht vastgesteld worden (Chi-kwadraat, $p=0.017$): 27.7% van de mannen zou het dialect nog beheersen, terwijl dat bij de vrouwen maar zo’n 11.2% is.

Met het actieve gebruik van dialect is het in Oost-Vlaanderen nog slechter gesteld: van de 24 Oost-Vlamingen die aangeven hun lokale dialect te kunnen spreken, zijn er maar 7 die het in ten minste één van de bevraagde situaties inderdaad zouden doen, wat neerkomt op 4.8% van de 145 ondervraagde Oost-Vlamingen. Op basis van een dergelijke beperkte sample is het uiteraard moeilijk om de functionaliteit van het dialect onder Oost-Vlaamse studenten te bespreken; van de 7 studenten die nog dialect zouden spreken, geven er 5 aan thuis dialect te spreken, 3 met hun vrienden uit de eigen streek, 2 met medestudenten uit de eigen streek en 1 met medestudenten uit een andere streek (zie grafiek 3 in de bijlage). Die magere

8 We gebruiken hier Fisher’s Exact Test aangezien er twee cellen zijn met minder dan 5 observaties; in zo’n situatie is de traditionele Chi-kwadraattest onbetrouwbaar (cf. Rosner 2006: 402-407).

9 Bij deze analyse maakten we een onderscheid tussen ‘Westhoek’ en ‘niet-Westhoek’; gedetailleerdere analyses, waarbij bv. westelijk West-Vlaanderen met continentaal West-Vlaanderen werd vergeleken, leverden wegens te lage respondentenaantallen geen significante correlaties op.

cijfers lijken aan te geven dat het dialect in Oost-Vlaanderen op sterven na dood is. Tussentaal is daarbij de nieuwe informele taal bij uitstek: 97% van de niet-dialectsprekers geeft aan thuis tussentaal te spreken, 94.8% spreekt het met vrienden van de eigen streek, 96.3% met medestudenten van de eigen streek en 89.6% met medestudenten van de andere streek (cf. grafiek 4 in de bijlage). Opvallend is ook dat in Oost-Vlaanderen in schoolse context minder standaardtaalgebruik gerapporteerd wordt dan in de andere provincies: terwijl in alle andere provincies minimaal 74% van de niet-dialectspreekende studenten aangeeft met leraren op school standaardtaal te spreken, is dat in Oost-Vlaanderen slechts 52%. Die cijfers kunnen erop wijzen dat het dialectverliesproces in Oost-Vlaanderen gepaard gaat met een lossere omgang met de standaardtaalnorm (cf. Auer 2011).

3.4 Antwerpen

Net zoals in West-Vlaanderen geeft in de provincie Antwerpen nog een relatief groot aandeel, 39.1%, van de geënquêteerde studenten aan dialect te beheersen. Slechts 4.7% zou het dialect niet meer begrijpen, wat eveneens in de lijn ligt van de West-Vlaamse resultaten. Wel kan er in Antwerpen geen correlatie tussen geslacht en dialectcompetentie geconstateerd worden, wat waarschijnlijk te wijten is aan de lage mannelijke participatiegraad in Antwerpen. Ook is er in Antwerpen een grotere kloof tussen gerapporteerde dialectcompetentie en gerapporteerd dialectgebruik: slechts 50% van diegenen die aangeven dialect te kunnen spreken, geven aan het ook te spreken in één van de bevraagde situaties, wat neerkomt op 19.6% van alle Antwerpenaren. Dat cijfer zou erop kunnen wijzen dat het dialectverliesproces in Antwerpen zich recent heeft doorgezet. Zoals hierboven (punt 2.1.) immers gesteld werd, moet de groep dialectcompetente, maar niet-dialectspreekende jongeren o.i. beschouwd worden als een overgangsgroep tussen een dialectspreekende, dialectcompetente generatie en een dialectincompetente, niet-dialectspreekende generatie. Diegenen die aangeven nog effectief dialect te spreken, doen dat vooral in het huisgezin (58% van de dialectsprekers), met vrienden van de eigen streek (67%) en met medestudenten uit de eigen streek (76%) (zie grafiek 5 in de bijlage). Diegenen die geen dialect meer spreken, spreken in informele situaties vooral tussentaal (zie grafiek 6 in de bijlage).

Binnen het Antwerpse dialectgebied wordt de stad Antwerpen als vrij dialectvast beschouwd, dialectvaster althans dan de omgeving (De Schutter & Nuyts 2005). Onze data wijzen echter niet op een onderscheid tussen de stad Antwerpen¹⁰ en de rest van de provincie: in de stad geeft 41% van de informanten aan nog dialect te spreken; elders in Antwerpen is dat 38.8%. Dat verschil is bovendien statistisch niet significant (Fisher's Exact Test, $p=0.876$).

3.5 Vlaams-Brabant

De Vlaams-Brabantse resultaten liggen in dezelfde orde van grootte als de Oost-Vlaamse: 14.4% van de bevraagde Vlaams-Brabantse studenten geeft aan het dialect te beheersen, waarbij geen correlatie met geslacht geobserveerd kan worden

¹⁰ Hier in de ruime zin: Antwerpen als conglomeraat van 9 districten.

(Fisher's Exact Test, $p=0.465$); 18.6% zou het dialect niet begrijpen. Van diegenen die beweren het dialect te beheersen, geeft 35.7% aan het ook te spreken in ten minste één van de bevraagde situaties: 5.1% van alle Vlaams-Brabanders zou het dialect dus gebruiken in het dagelijkse leven. Van die 5 Vlaams-Brabanders zeggen er 3 thuis nog dialect te spreken, 2 met vrienden uit de eigen streek en 1 met medestudenten in de eigen streek (zie grafiek 7 in de bijlage). Net als in Oost-Vlaanderen lijkt het dialect in Vlaams-Brabant dus geen mooie toekomst beschoren.

Uit de analyse van het gerapporteerde taalgebruik bij niet-dialectsprekers (zie grafiek 8 in de bijlage) blijkt dat tussentaal in informele situaties de algemene omgangstaal geworden is. Daarbij getuigen de geënquêteerde Vlaams-Brabanders wel van een duidelijk normbesef: in formelere situaties geeft een overgrote meerderheid aan standaardtaal te spreken. Dat kan mogelijk verklaard worden door de aanwezigheid van een hoger, talig bewustzijn ten voordele van de Nederlandse standaardtaal door de aanwezigheid van het Frans in Brussel en de Brusselse randgemeenten.

3.6 Limburg

Al in 1993 observeerde Van Keymeulen dat het dialect in Limburg snel achteruit gegaan was; 40% van de bevraagde studenten gaf toen aan het dialect nog te beheersen. Sindsdien lijkt het dialectverlies er te stagneren. Twintig jaar later geeft namelijk 23.8% van de Limburgers aan het dialect te beheersen, wat statistisch niet significant verschilt met het 1993-resultaat (Chi-kwadraat, $p=0.129$). Slechts 4.3% van de bevraagde Limburgers zou het dialect niet begrijpen. Daarbij is er geen correlatie tussen gerapporteerde dialectcompetentie en geslacht (Fisher Exact Test, $p=0.161$). Van de Limburgers die aangeven het dialect te beheersen, zou 46.7% (=7 studenten) het ook spreken in ten minste één van de opgevraagde situaties, wat neerkomt op 11.1% van de Limburgse respondenten. Net als in de andere besproken provincies spreken de Limburgse dialectsprekers hun dialect vooral thuis (4 studenten), met vrienden van de eigen streek (1 student) en met medestudenten uit de eigen streek (4 studenten) (zie grafiek 9 in de bijlage). Diegenen die geen dialect meer zouden spreken, geven aan in informele situaties vooral tussentaal te spreken en in formele situaties vooral standaardtaal (zie grafiek 10 in de bijlage).

De resultaten van dit onderzoek verschillen duidelijk van die van Belemans (2002). In zijn Limburg-enquête meende namelijk 83% van de 1599 Limburgse informanten het dialect van zijn of haar woonplaats te kunnen spreken. Het verschil tussen onze resultaten en die van Belemans moet echter opnieuw gezocht worden in verschillen in onderzoekopzet: de populatie van Belemans bestond namelijk uit verschillende leeftijdscategorieën (28% jonger dan 30 jaar, 59% tussen 30 en 60 jaar en 13% zestigplussers) en verschillende opleidingscategorieën,¹¹ wat vergelijking bemoeilijkt. Bij de bespreking van de situaties waarin dialect gesproken wordt, worden wel cijfers gegeven per leeftijdscategorie: van de jongeren die aangeven nog dialect te spreken, geeft zo'n 70% aan het nog met de partner

11 Voor actieve dialectcompetentie geeft Belemans (2002) geen cijfers per leeftijdscategorie.

thuis te spreken, 90% met de ouders en 50% met de huisarts. Ook hier zien we een duidelijk verschil met de resultaten van ons onderzoek, maar opnieuw is een verschil in onderzoeksofzet o.i. verantwoordelijk voor de uiteenlopende resultaten: bij de keuzeopties in Belemans' enquête zaten namelijk enkel dialect, standaardtaal en 'een vreemde taal', terwijl in onze enquête ook de optie 'iets tussen dialect en standaardtaal in' werd aangeboden.

4 Dialectverlies en tussentaal

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat er in Vlaanderen opvallende regionale tempo- en intensiteitsverschillen zijn in het dialectverlies. Wat alle regio's echter gemeenschappelijk hebben, is dat het dialectverlies niet de standaardtaal, maar de tussentaal ten goede komt: wie geen dialect meer spreekt, zou in informele situaties vooral tussentaal spreken. Die relatie tussen dialectverlies en tussentaalgebruik, die o.a. ook door Willemyns (2003) beschreven wordt, lijkt ook attitudinelle repercussies te hebben. Uit het onderzoek van Ghyselen & De Vogelaer (2013) blijkt bijvoorbeeld dat attitudes tegenover tussentaal vrij negatief zijn in regio's waar het dialect sterk staat.

Opvallend is dat een vergelijkbare ontwikkeling in het noorden van het Nederlandse taalgebied niet terug te vinden is: in Nederland zou het dialectverlies (dat er overigens veel vroeger begon dan in Vlaanderen) vooral de standaardtaal ten goede gekomen zijn (Grondelaers & Van Hout 2011). Pas later zouden in Nederland door 'downward norm relaxation' (Grondelaers & Van Hout 2011) intermediaire variëteiten, zoals Poldernederlands, tot stand zijn gekomen. Het resultaat van de taalveranderingsprocessen in beide delen van het taalgebied is vergelijkbaar: zowel in Nederland als in Vlaanderen zijn grotendeels diaglossische taalrepertoria te vinden, met tussen dialect en standaardtaal in intermediaire variëteiten. De manier waarop die repertoria ontstaan zijn, is echter heel verschillend.

De vraag is uiteraard waaraan de hierboven beschreven verschillen te wijten zijn. Volgens Grondelaers & Van Hout (2011) moet de verklaring vooral gezocht worden in de standaardiseringsgeschiedenis van de Lage Landen. De Nederlanders kregen in de zeventiende eeuw immers door historische factoren de kans een eigen standaardtaal te ontwikkelen, terwijl de Vlamingen in hun negentiende-eeuwse strijd tegen het Frans een exogene, van het noorden overgenomen standaardtaal voorgeschoteld kregen. Die exogene standaardtaal zou voor de Vlamingen altijd als een 'zondags pak' (Geeraerts 2001) aangevoeld hebben, en toen het dialectverlies de nood deed voelen aan een informele spreektaal, werd standaardtaal dan ook niet als een geldig alternatief ervaren (hoezeer de culturele elite die ook promoveerde). Op die manier werd het pad geëffend voor tussentaal, een vorm van taalgebruik die in het 'dialecttijdperk' ook al te horen was wanneer dialectsprekers standaardtaal trachtten te spreken, maar daar niet helemaal in slaagden. Tussentaal op zich is dus niets nieuws; wat wel nieuw is, is dat het in steeds meer situaties gebruikt wordt (Willemyns 2007) en voor velen ook de moedertaal wordt. In Nederland daarentegen werd de standaardtaal wel als geldig alternatief ervaren toen de dialecten door allerlei maatschappelijke factoren verloren gingen. Dat neemt niet weg dat de taalgebruikers er toch de nood voelden om hun regio-

nale en sociale identiteit talig uit te drukken, wat tot een verruiming van de standaardtaalnorm leidde, aldus Grondelaers & Van Hout (2011).

5 Toekomst?

Hoe zal het Vlaamse taalrepertorium zich in de toekomst ontwikkelen? Op basis van onze data lijkt het niet uit de lucht gegrepen te stellen dat de dialectpool van de diaglossie in de volgende decennia verder zal afbrokkelen. Bij ons onderzoek bleek er immers een grote groep dialectincompetente jongeren te zijn, en daarnaast ook een grote groep jongeren die zeggen het dialect te *kunnen* spreken (dialectcompetentie), maar dat niet meer doen. De huidige diaglossiesituatie zal in de toekomst dus hoogstwaarschijnlijk plaats moeten maken voor een taalrepertorium zonder dialectpool. Hoe dat repertorium er echter precies uit zal zien, zal afhangen van de ontwikkelingen in het spanningsveld tussentaal – standaardtaal. Dat tussentaal in steeds meer situaties gesproken wordt waar vroeger standaardtaal te horen was (cf. Willemyns 2003), is volgens Grondelaers & Van Hout (2011) een duidelijke indicatie van een ‘endoglossisch’ Vlaams standaardiseringsproces, waarbij er een nieuwe standaardtaalnorm zou ontstaan en de huidige strakke standaardtaalnorm wellicht verloren zou gaan. Daarbij zijn er twee opties: ofwel wordt de bestaande standaardtaalnorm verruimd (wat Mattheier 1997 ‘demotization’ noemt), ofwel wordt die simpelweg verlaten (wat door o.a. Delarue 2013 destandaardisering wordt genoemd). Het onderscheid tussen die twee is echter vooral een perceptuele kwestie. Zoals Delarue (2013) ook benadrukt, hangt veel af van wat de ideologische referentiepunten zijn. In onze perceptuele data vinden we alvast weinig bewijs voor destandaardisering: in formele situaties geven de meeste jongeren aan standaardtaal, en niet tussentaal, te spreken. Een vergelijkbare conclusie trok ook Delarue (2013) in zijn studie over het taalgebruik van Vlaamse leerkrachten; daar gaven de meeste leerkrachten aan standaardtaal te verkiezen in de lespraktijk. Maar, zo stelde Delarue (2013) vast, het effectieve taalgebruik van de leerkrachten toonde een toenemend aantal tussentaalkenmerken. Dat die lesgevers hun taalgebruik toch als standaardtaal labelden, zou volgens de auteur dan ook op demotisering kunnen wijzen. Ook voor onze data kunnen we de vraag stellen in welke mate het gerapporteerde gedrag van de bevraagde jongeren verschilt van het feitelijke gedrag. Op die vraag kunnen we echter op basis van onze data geen antwoord bieden; productieonderzoek moet hierover verder uitsluitsel bieden.

Bijkomend productieonderzoek zou ook dieper in moeten gaan op de vraag wat tussentaal in feite is en hoe die evolueert. Momenteel wordt ‘tussentaal’ in de literatuur omschreven als een amalgaam van taalvariëteiten, die alle gekenmerkt worden door het gegeven dat ze én afwijken van de standaardtaal, én van het dialect (De Caluwe 2009). Van één tussentaal is dus geen sprake; het gaat om een continuüm van vormen die o.a. bepaald worden door de spreek situatie en de opleiding, de leeftijd, het geslacht en de regionale herkomst van de spreker (Willemyns 2005). Verschillende taalkundigen zijn echter van mening dat er zich een gestabiliseerde vorm van tussentaal aan het vormen is, die naast een aantal variabele ook een aantal stabiele kenmerken zou kennen (De Decker & Vandekerckhove 2012,

Rys & Taeldeman 2007, Taeldeman 2008). Hieromtrent bestaan echter nog vele vraagtekens. Welke dialectkenmerken bereiken bijvoorbeeld de status van stabiele tussentaalkenmerken? Zijn er überhaupt voldoende stabiele kenmerken om echt van een aparte variëteit te spreken, en als er sprake is van een stabiele variëteit, wat is de functionaliteit ervan? De data uit het hier beschreven onderzoek kunnen op die vragen uiteraard geen antwoord bieden, maar ze bieden een interessant vertrekpunt voor verder productieonderzoek.

6 Besluit

In de inleiding van dit artikel stelden we drie vragen. Als eerste onderzoeksvraag wilden we achterhalen in welke mate jonge Vlaamse studenten zichzelf nog dialectcompetent achten. Daarbij wilden we door vergelijking met de 1993-data van Van Keymeulen en de 1979-data van Willemyns eventuele versnellingen dan wel stabiliseringen in dialectverlies op het spoor komen. Onze enquête bij 543 universiteitsstudenten toonde aan dat steeds minder jongeren menen hun lokale dialect nog te beheersen. Opvallend hierbij is dat een toenemend percentage aangeeft het lokale dialect zelfs niet te begrijpen en dat de gerapporteerde dialectcompetentie ook duidelijk verschilt van het gerapporteerde dialectgebruik: bijna de helft van de studenten die aangeeft het dialect te beheersen, zou het dialect in geen enkele van de bevraagde situaties spreken. Die groep jongeren lijkt een overgangsgroep te vormen tussen een dialectcompetente en dialectsprekende generatie en een dialectincompetente, tussentaalsprekende generatie. Wanneer we de resultaten per regio bekijken, dan zien we dat het dialectverlies het verst gevorderd is in Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Limburg. In West-Vlaanderen lijkt het dialect het sterkst te staan, al zet het dialectverlies zich er wel sneller dan ooit voort. Ook in Antwerpen blijkt het dialect iets vitaler dan elders, al zien we daar een grote kloof tussen gerapporteerde dialectcompetentie en gerapporteerd dialectgebruik.

De tweede onderzoeksvraag die bij de aanvang van dit artikel werd gepresenteerd, betrof de functionaliteit van het dialect in Vlaanderen. Meer specifiek wilden we nagaan of het dialect nog steeds hoofdzakelijk de thuistaal van Vlamingen is, dan wel of er een verandering in functionaliteit merkbaar is. Dat bleek niet het geval. De resultaten van onze enquête tonen aan dat het kleine percentage jongeren dat nog aangeeft dialect te spreken, dat enkel in informele lokale of regionale situaties meent te doen, met name in het gezin en met vrienden en medestudenten uit de eigen regio. Dialect blijft voor dialectsprekers dus nog steeds in belangrijke mate een thuistaal.

Als antwoord op de derde onderzoeksvraag, namelijk de vraag naar het taalgebruik van niet-dialectsprekers, stelden we vast dat diegenen die geen dialect meer hanteren in lokale of regionale situaties, voornamelijk tussentaal (en niet standaardtaal) spreken. Die evolutie verschilt duidelijk van het dialectverliesproces in Nederland, waar het dialectverlies vooral de standaardtaal ten goede kwam. Tussentaal wordt in Vlaanderen echter niet enkel door niet-dialectsprekers gesproken: in supraregionale situaties opteren de meeste Vlaamse jongeren, ook de dialectsprekers, voor een vorm van tussentaal. In formele situaties daarentegen geven de meeste jongeren aan standaardtaal te spreken; van een destandaardise-

ring, waarbij tussentaal steeds meer als norm voor formele situaties wordt ervaren (Grondelaers & Van Hout 2011), lijkt dus niet echt sprake.

Onze data wijzen erop dat de Vlaamse *diaglossie* (Auer 2005) zich door het toenemende dialectverlies ontwikkelt tot een nieuw type *diglossisch* taalrepertorium, waarbij standaardtaal gebruikt wordt in formele situaties en tussentaal in informele situaties. Om het spanningsveld tussentaal-standaardtaal echter gedetailleerd in kaart te brengen, is verder productieonderzoek nodig; methodologische beperkingen weerhouden ons ervan op dat vlak verregaande uitspraken te doen. Dit onderzoek toont wel duidelijk aan dat het dialectverlies in Vlaanderen zich in de voorbije 20 jaar in een razend tempo heeft voortgezet. Grootscheeps dialectonderzoek is noodzakelijk om ook het structurele verlies in kaart te brengen en om een diepgaand inzicht te krijgen in het verschil tussen gerapporteerd en feitelijk gedrag, maar het staat alvast als een paal boven water dat het dialect in Vlaanderen geen rooskleurige toekomst is beschoren.

Bibliografie

- Absilis, Jaspers & Van Hoof 2012 – K. Absilis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De Manke Usurpator*. Gent, 2012.
- Auer 1986 – P. Auer, ‘Konversationelle Standard/Dialekt-Kontinua (Code-Shifting)’. In: *Deutsche Sprache* 14 (1986), p. 97-124.
- Auer 2005 – P. Auer, ‘Europe’s sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations’. In: N. Delbecque, J. Van Der Auwera & D. Geeraerts (ed.), *Perspectives on Variation*. Berlin/New York, 2005, p. 7-42.
- Auer 2011 – P. Auer, ‘Dialect vs. Standard: A Typology of Scenarios in Europe’. In: B. Kortmann & J. Van Der Auwera (ed.), *The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide*. Berlin, 2011, p. 485-500.
- Belemans 2002 – R. Belemans, ‘Eindrapport over de Limburg-enquête’. Leuven, 2002.
- Cheshire 2002 – J. Cheshire, ‘Sex and Gender in Variationist Research’. In: J. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (ed.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford, 2002, p. 423-443.
- De Caluwe 2009 – J. De Caluwe, ‘Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen’. In: *Nederlandse Taalkunde* 14 (2009), p. 8-28.
- De Caluwe & Van Renterghem 2011 – J. De Caluwe & E. Van Renterghem, ‘Regiolectisering en de opkomst van tussentaal in Vlaanderen’. In: *Taal en Tongval* (2011), p. 61-77.
- De Schutter & Nuyts 2005 – G. De Schutter & J. Nuyts, *Stadsantwerps*. Tielt, 2005.
- Delarue 2013 – S. Delarue, ‘Teachers’ Dutch in Flanders. The Last Guardians of the Standard?’. In: S. Grondelaers & T. Kristiansen (ed.): *Language (De)standardisation in Late Modern Europe. Experimental Studies*. Oslo, 2013, p. 193-226.
- Devos & Vandekerckhove 2005 – M. Devos & R. Vandekerckhove, *West-Vlaams*. Tielt, 2005.
- Geeraerts 2001 – D. Geeraerts, ‘Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes’. In: *Ons Erfdeel* 44 (2001), p. 337-344.
- Ghyselen 2011 – A.S. Ghyselen, ‘Structuur en dynamiek van diaglossische taalrepertoria: een pleidooi voor meer empirisch onderzoek’. In: *Belgische Kring Voor Linguïstiek* 6 (2011), p. 1-28.
- Ghyselen 2012 – A.S. Ghyselen, ‘West-Vlaams is hot. Of niet?’. In: *Over Taal* 51 (2012), p. 101-103.
- Ghyselen & De Vogelaer 2013 – A.S. Ghyselen & G. De Vogelaer, ‘The Impact of Dialect Loss on the Acceptance of Tussentaal. The Special Case of West-Flanders in Belgium’. In: S. Grondelaers & T. Kristiansen (ed.), *Language (De)standardisation in Late Modern Europe. Experimental Studies*. Oslo, 2013, p. 153-169.
- Goeman & Jongeburger 2009 – T. Goeman en W. Jongeburger, ‘Dimensions and Determinants of Dialect Use in the Netherlands at the Individual and Regional Levels at the End of the Twentieth Century. Dialect Death in Europe?’. In: *International Journal of Sociology of Language* 196/197

- (2009), p. 31-72.
- Grondelaers & Van Hout 2011 – S. Grondelaers & R. Van Hout, 'The Standard Language Situation in the Low Countries. Top-Down and Bottom-Up Variations on a Diaglossic Theme'. In: *Journal of Germanic Linguistics* 23 (2011), p. 199-243.
- Hoppenbrouwers 1990 – C. Hoppenbrouwers, *Het regiolect. Van dialect tot Algemeen Nederlands*. Muiderberg, 1990.
- Jaspers 2008 – J. Jaspers, 'Problematising Ethnolects; naming Linguistic Practices in an Antwerp Secondary School'. In: *International Journal of Bilingualism* 12 (2008), p. 85-103.
- Jaspers & Brisard 2006 – J. Jaspers & F. Brisard, 'Verklaringen van substandaardisering: tussentaal als gesitueerd taalgebruik'. In: *Leuvense bijdragen* 95 (2006), p. 35-70.
- Lenz 2004 – A. Lenz, 'Hyperforms and Variety Barriers'. In: B.-L. Gunnarson, L. Bergström, G. Eklund, S. Fridell, L. H. Hansen, A. Karstadt, B. Nordberg, E. Sundgren & M. Thelander (ed.): *Language Variation in Europe*. Uppsala, 2004, p. 281-293.
- Lybaert 2012 – C. Lybaert, 'Hoe percipieert een taalkundige leek het Vlaamse taallandschap?'. In: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* LXV (2012), p. 123-147.
- Mattheier 1997 – K. Mattheier, 'Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen Europäischen Standardsprachen'. In: K. Mattheier & E. Radtke (Hg.): *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. Frankfurt, 1997, p. 1-9.
- Rosner 2006 – B. Rosner, *Fundamentals of Biostatistics, Sixth Edition*. Belmont, 2006.
- Rys 2007 – K. Rys, *Dialect as a Second Language. Linguistic and Non-Linguistic Factors in Secondary Dialect Acquisition by Children and Adolescents*. Doctoraatsverhandeling, Universiteit Gent, 2007.
- Rys & Taeldeman 2007 – K. Rys & J. Taeldeman, 'Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal'. In: D. Sandra, R. Rymenans, P. Cuvelier & P. Van Petegem (red.), *Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems*. Gent, 2007, p. 1-8.
- Smakman & Van Bezooijen 2002 – D. Smakman & R. van Bezooijen, 'The Pronunciation of Standard Dutch. An Evaluation Study'. In: J. Berns & J. Van Marle (ed.). *Present-day Dialectology: Problems and Findings. Proceedings of the Second International Congress of Dialectologists and Geolinguists*. Berlin/New York, 2002, p. 333-352.
- Taeldeman 1996 – J. Taeldeman, 'Taalattitudes, taalgebruik en sekse in Vlaanderen'. In: *Verslagen van het RUG-centrum voor genderstudies* 5 (1996), p. 7-32.
- Taeldeman 2008 – J. Taeldeman, 'Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal'. In: *Taal en Tongval* 60 (2008), p. 26-50.
- Taeldeman 2009 – J. Taeldeman, 'Linguistic Stability in a Language Space'. In: P. Auer & J.E. Schmidt (ed.): *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. Berlin, 2009, p. 355-374.
- Van Keymeulen 1993 – J. Van Keymeulen, 'Een verkennend taalgeografisch onderzoek naar dialectverlies in Nederlandstalig België'. In: *Taal en Tongval* Themanummer 6 (1993), p. 75-101.
- Vandekerckhove 2000 – R. Vandekerckhove, *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering. De dynamiek van het Deerlijkse dialect*. Gent, 2000.
- Vandekerckhove 2004 – R. Vandekerckhove, 'Waar zijn je, jij en jou(w) gebleven? Pronominale aanspreekvormen in het gesproken Nederlands van Vlamingen'. In: J. De Caluwe, G. De Schutter, M. Devos & J. Van Keymeulen (red.), *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*. Gent, 2004, p. 981-993.
- Vandekerckhove 2007 – R. Vandekerckhove, "'Tussentaal" as a Source of Change from Below in Belgian Dutch. A Case Study of Standardization Processes in the Chat Language of Flemish Teenagers'. In: S. Elspass, N. Langer, J. Scharloth & W. Vandenbussche (ed.), *Germanic Language Histories 'from below' (1700-2000)*. Berlin/New York, 2007, p. 189-203.
- Vandekerckhove 2009 – R. Vandekerckhove, 'Dialect Loss and Dialect Vitality in Flanders'. In: *International Journal of the Sociology of Language* 196/197 (2009), p. 73-97.
- Vousten 1995 – R. Vousten, *Dialect als tweede taal: linguïstische en extra-linguïstische aspecten van de verwerving van een Noordlimburgs dialect door standaardtalige jongeren*. Amsterdam, 1995.
- Willemyns 1979 – R. Willemyns, 'Bedenkingen bij het taalgedrag van Vlaamse universiteitsstudenten uit Brussel-Halle-Vilvoorde'. In: *Taal en Sociale integratie* 2 (1979), p. 141-159.
- Willemyns 2000 – R. Willemyns, 'Dialectverlies in West-Vlaanderen'. In: S. Gillis, J. Nuyts & J. Taeldeman (red.), *Met taal om de tuin geleid. Een bundel opstellen voor Georges De Schutter*. Antwer-

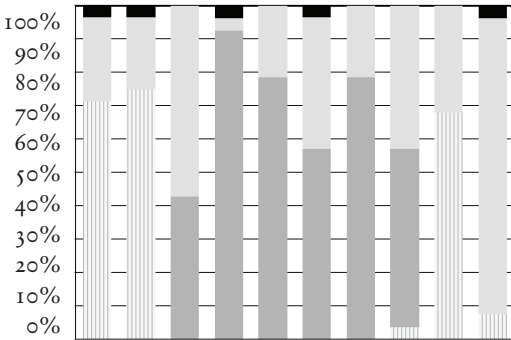
- pen, 2000, p. 483-491.
- Willemyns 2003 – R. Willemyns, ‘Dutch’. In: A. Deumert & W. Vandenbussche (ed.), *Germanic Standardization: Past to Present*. Amsterdam, 2003, p. 93-125.
- Willemyns 2005 – R. Willemyns, ‘Verkavelingsbrabants. Werkt het integratiemodel ook voor tussentalen?’ In: *Neerlandica Extra Muros* 43 (2005), p. 27-40.
- Willemyns 2007 – R. Willemyns, ‘De-standardization in the Dutch Language Territory at Large’. In: C. Fandryc & R. Salverda (ed.): *Standard, Variation and Language Change in Germanic Languages*. Tübingen, 2007, p. 265-279.
- Willemyns 2008 – R. Willemyns, ‘Variëteitenkeuze in de Westhoek’. In: *Taal en Tongval* 60 (2008), p. 51-71.
- Willemyns, Vandenbussche & Drees 2010 – R. Willemyns, W. Vandenbussche & M. Drees, ‘Dialectgebruik en periferie’. In: J. De Caluwe & J. Van Keymeulen (red.): *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent*. Gent, 2010, p. 801-816.

Adres van de auteurs

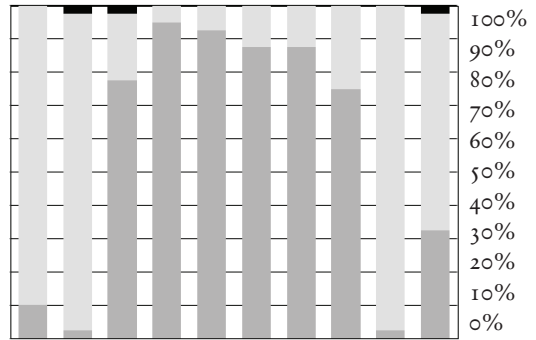
Universiteit Gent, Vakgroep Taalkunde – Nederlands
 Blandijnberg 2
 9000 Gent
 annesophie.ghyselen@ugent.be
 jacques.vankeymeulen@ugent.be

Bijlage 1

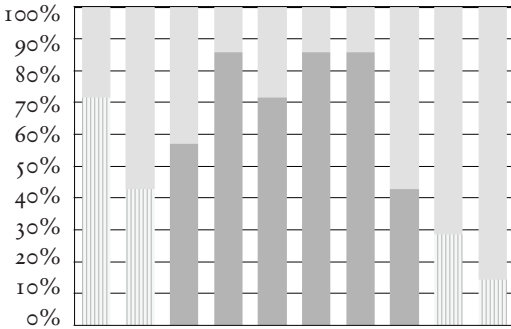
Grafiek 1 Gerapporteerd taalgebruik dialectsprekers in West-Vlaanderen (n=28)

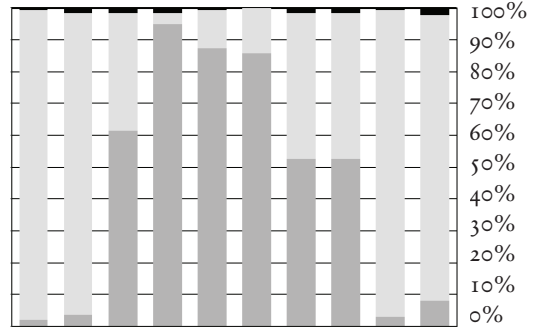
Grafiek 2 Gerapporteerd taalgebruik niet-dialectsprekers in West-Vlaanderen (n=40)

Grafiek 3 Gerapporteerd taalgebruik dialectsprekers in Oost-Vlaanderen (n=7)

Grafiek 4 Gerapporteerd taalgebruik niet-dialectsprekers in Oost-Vlaanderen (n=135)

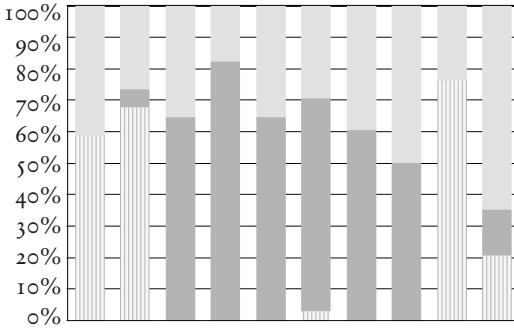

in het huisgezin
 met vrienden van de eigen streek
 met een vreemde uit een andere streek die je de weg vraagt
 als je voor een publiek spreekt
 met een hogergeplaatste die je niet goed kent
 met een onbekende aan de telefoon
 met een leraar op school in de klas
 met een leraar van je school buiten de klas
 met medestudenten uit de eigen streek en
 met medestudenten uit een andere streek

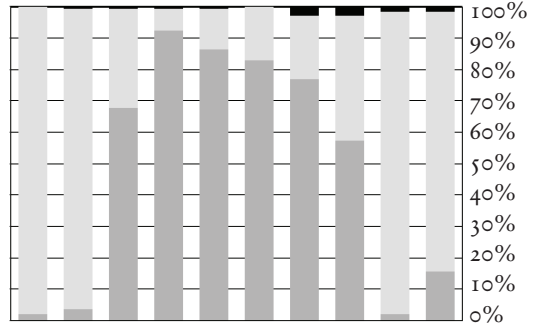
in het huisgezin
 met vrienden van de eigen streek
 met een vreemde uit een andere streek die je de weg vraagt
 als je voor een publiek spreekt
 met een hogergeplaatste die je niet goed kent
 met een onbekende aan de telefoon
 met een leraar op school in de klas
 met een leraar van je school buiten de klas
 met medestudenten uit de eigen streek en
 met medestudenten uit een andere streek

- Meerdere opties aangekruist
- Iets tussen DIA en ST in
- ST
- DIA

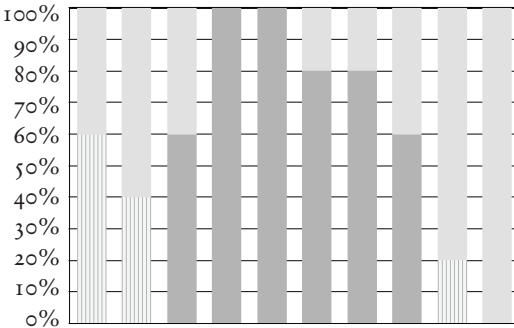
Grafiek 5 Gerapporteerd taalgebruik dialectsprekers in Antwerpen (n=34)

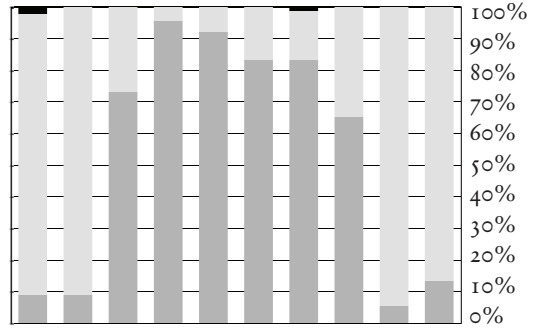
Grafiek 6 Gerapporteerd taalgebruik niet-dialectsprekers in Antwerpen (n=134)

Grafiek 7 Gerapporteerd taalgebruik dialectsprekers in Vlaams-Brabant (n=5)

Grafiek 8 Gerapporteerd taalgebruik niet-dialectsprekers in Vlaams-Brabant (n=89)

in het huisgezin

met vrienden van de eigen streek

met een vreemde uit een andere streek die je de weg vraagt

als je voor een publiek spreekt

met een hogergeplaatste die je niet goed kent

met een onbekende aan de telefoon

met een leraar op school in de klas

met een leraar van je school buiten de klas

met medestudenten uit de eigen streek en

met medestudenten uit een andere streek

in het huisgezin

met vrienden van de eigen streek

met een vreemde uit een andere streek die je de weg vraagt

als je voor een publiek spreekt

met een hogergeplaatste die je niet goed kent

met een onbekende aan de telefoon

met een leraar op school in de klas

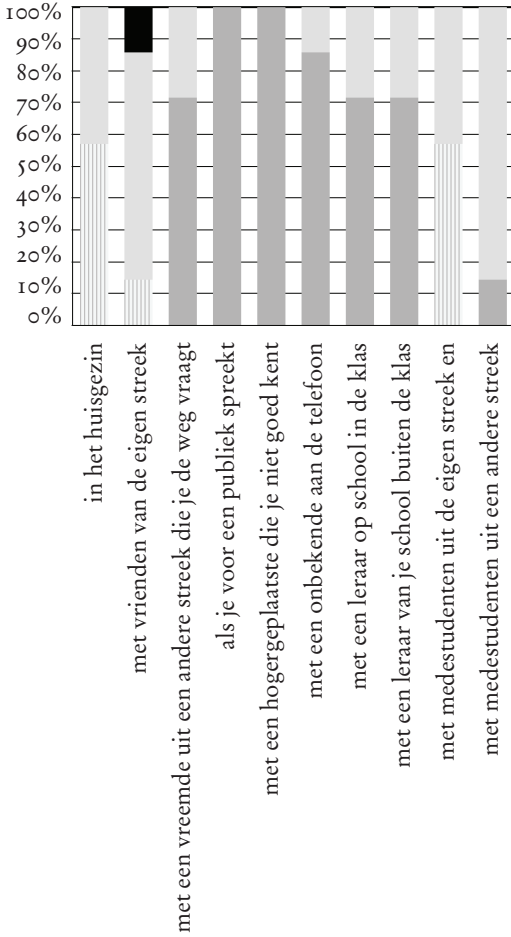
met een leraar van je school buiten de klas

met medestudenten uit de eigen streek en

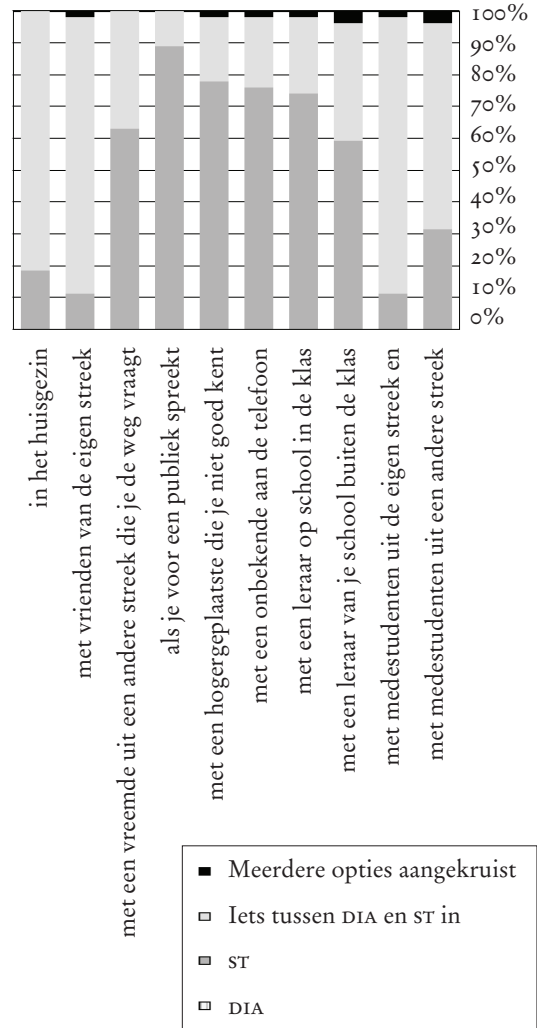
met medestudenten uit een andere streek

- Meerdere opties aangekruist
- Iets tussen DIA en ST in
- ST
- DIA

Grafiek 9 Gerapporteerd taalgebruik
dialectsprekers in Limburg (n=7)

Grafiek 10 Gerapporteerd taalgebruik niet-
dialectsprekers in Limburg (n=54)

- Meerdere opties aangekruist
- ▨ Iets tussen DIA en ST in
- ST
- DIA